

FILOSOFIE ȘI CONȘTIINȚĂ LA ROMÂNI

Philosophy and Consciousness with the Romanians

Ediție bilingvă

CUPRINS/CONTENTS

Prefață Acad. Victor Tvircun.....	11
Foreword Acad. Victor Tvircun.....	13
Introducere	15
Introduction	23
Capitolul I	
DESCOPERIND CONȘTIINȚA	31
1.1. Știință și filosofie în abordarea actuală a conștiinței	32
1.2. Conștiința și sensul vieții.....	35
Chapter I	
DISCOVERING CONSCIOUSNESS	39
1.1. Science and philosophy in the current approach to consciousness.....	41
1.2. Consciousness and the meaning of life	43
Capitolul II	
ORIGINEA CONȘTIINȚEI	47
2.1. Cum s-a născut conștiința?	48
2.2. Când apare conștiința la om?	49
2.3. Cum putem distinge conștiința în viața noastră?.....	55
Chapter II	
THE ORIGINS OF CONSCIOUSNESS	61
2.1. How did consciousness appear?	62
2.2. When does Man's consciousness appear?	63
2.3. How to become aware of consciousness in our life?	69
Capitolul III	
„PRIVIREA DIN CER” ȘI CONȘTIINȚA DE SINE	75
3.1. Raportarea la sine și examenul de conștiință	77
3.2. Preocuparea de sine în raport cu celălalt.....	82

"THE VIEW FROM THE SKY" AND SELF-CONSCIOUSNESS.....	87
3.1. Self-reference and the examination of consciousness.....	89
3.2. Preoccupation for the self in relationship with the other	94

Capitolul IV

EXISTĂ O METAFIZICĂ A INCONȘTIENTULUI?	100
4.1. Misterul inconștientului	101
4.2. Conștiința și inconștientul	105
4.3. Introduce noțiunea de inconștient fatalitatea în viața omului?	109

Chapter IV

IS THERE A METAPHYSICS OF THE UNCONSCIOUS?.....	113
4.1. The mystery of the Unconscious.....	114
4.2. Consciousness and the Unconscious	119
4.3. Does the concept of Unconscious introduce fatality in human life?	123

Capitolul V

DUMNEZEU ȘI CONȘTIINȚA UMANĂ.....	127
5.1. Filosofia și Dumnezeu	128
5.2. Cum se poate astăzi dovedi existența lui Dumnezeu?	133

Chapter V

GOD AND HUMAN CONSCIOUSNESS	137
5.1. Philosophy and God.....	139
5.2. How can God's existence be proved today?	144

Capitolul VI

DESPRE INCAPABILITATEA OMULUI DE A FI FERICIT	148
6.1. Ce este fericirea?	149
6.2. De ce nu este omul capabil de fericire?!	152
6.3. Unde putem găsi fericirea?	153
6.4. Fericirea și sensul vieții.....	155

Chapter VI

ON MAN'S INCAPABILITY OF BEING HAPPY	159
6.1. What is happiness?	160
6.2. Why is Man incapable of happiness?	163
6.3. Where can one find happiness?.....	164
6.4. Happiness and the meaning of life.....	166

Capitolul VII

MODELUL ANTROPOLOGIC CANTEMIRIAN	171
7.1. Temeiul antropologiei cantemiriene.....	173
7.2. <i>Descriptio Moldaviae</i> între obiectiv și subiectiv.....	177

Capter VII

THE CANTEMIRIAN ANTHROPOLOGICAL MODEL.....	185
7.1. The basis of the Cantemirian anthropology	187
7.2. <i>Descriptio Moldaviae</i> between subjectivity and objectivity.....	193

Capitolul VIII

MIRCEA ELIADE DE LA ISTORIA RELIGIILOR LA ANTROPOLOGIA FILOSOFICĂ.....	200
8.1. În căutarea originilor.....	202
8.2. Exigențe metodologice.....	206

Capter VIII

MIRCEA ELIADE. FROM THE HISTORY OF RELIGIONS TO PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGY.....	210
8.1. In search of origins	213
8.2. Methodological requirements	216

Capitolul IX

MODELUL ANTROPOLOGIC ROMÂNESC DE LA DIMITRIE CANTEMIR LA MIRCEA ELIADE	220
9.1. Modelul antropologic cantemirian	222
9.2. Un alt fel de „obiectivitate” în antropologia filosofică românească	225

Chapter IX

THE ROMANIAN ANTHROPOLOGICAL MODEL FROM DIMITRIE CANTEMIR TO MIRCEA ELIADE	232
9.1. The Cantemirian Anthropological Model	234
9.2. Another type of “objectivity” in the Romanian Philosophical Anthropology	238

Capitolul X

FILOSOFIA DORULUI ÎN VIZIUNEA LUI EMINESCU	245
10.1. Dorul –dimensiune ontologică românească	245
10.2. Sensuri și simboluri ale dorului eminescian.....	249
10.3. Dorul eminescian de la poezie la filosofie.....	252

Chapter X

THE PHILOSOPHY OF LONGING IN EMINESCU'S VIEW	258
10.1. Longing – a Romanian ontological dimension.....	259
10.2. Meanings and symbols of the Eminescian longing	263
10.3. The Eminescian longing from poetry to philosophy.....	265

Capitolul XI

EMIL CIORAN SAU CONȘTIINȚA CA FATALITATE	272
11.1. Emil Cioran sau drama unei conștiințe românești.....	272
11.2. Emil Cioran - nihilistul cu gândul la Dumnezeu.....	275

EMIL CIORAN OR CONSCIOUSNESS AS FATALITY	285
11.1. Emil Cioran or the drama of a Romanian consciousness	285
11.2. Emil Cioran - the nihilist thinking of God	288

Capitolul XII

CUM SĂ FII FERICIT ÎN ROMÂNIA?.....	298
12.1. Fericirea paradoxală la români	299
12.2. Cum se poziționează românii, astăzi, în privința fericirii?	303
12.3. Starea de fericire a românilor	306

Chapter XII

HOW TO BE HAPPY IN ROMANIA?	311
12.1. Paradoxical happiness with the Romanians	312
12.2. How do Romanians position themselves today in terms of happiness?....	316
12.3. The state of happiness of the Romanians	319

Postfață Acad. Alexandru Surdu	324
Afterword Acad. Alexandru Surdu.....	326

INTRODUCERE

„N-avem a trăi pentru noi, ci și pentru patrie și pentru prieteni”¹.

„Paradoxul de a fi român constă în a fi „și..., și...” (...). De aceea, fiind „moderați, suntem până astăzi și orientali, și occidentali, și estici, și central-europeni, și tragicici și netragici. Faptul că ne aflăm sub sceptrul amenințător al unei permanente „fatalități exterioare” ne dă un anume tragism; în schimb, faptul că speculăm profunda „filosofie funebră” ca pe o scuză pentru pasivismul nostru, o devalorizează și o transformă, până la urmă, într-un „subterfugiu de lași” prin care ne anulăm, simultan, tragismul real. În consecință, paradoxul de a fi român constă în a rămâne mereu neîmplinit într-o direcție sau alta, tot timpul la mijloc de plin și gol”.²

Ideea unei lucrări filosofice despre conștiință s-a ivit în demersul meu intelectiv, acum câțiva ani, dar o asemenea încercare reclamă nu doar o maturitate intelectuală, ci, deopotrivă, și spirituală. Astfel, amânarea nu a fost întâmplătoare, pentru că împrejurările de viață parcuse au contribuit la o înțelegere mai profundă a existenței umane, a

¹ Dimitrie Cantemir, *Opere complete* Vol. IX, Partea I, *Istoria Moldo-Vlahica*, București, Editura Academiei, 1983, p. 137.

² Ion Vartic, *Cioran naiv și sentimental*, Editura Biblioteca Apostrof, 2000, p. 216-217.

realității și, implicit, a omului care încearcă să participe la viață prin conștiință, nereușind întotdeauna să o facă manifestă. Însă problemele legate de conștiință au constituit subiecte predilecție de cercetare științifică și filosofică, ideile desprinse în urma studiului fiind publicate în articole de specialitate, atât în limba română, cât și în limba engleză. Este și motivul pentru care am gândit să selectez acele texte care răspund scopului și problematicii acestei lucrări, în ediție bilingvă.

Problema conștiinței, în general, presupune o abordare inter și transdisciplinară. Există în literatura de specialitate de la noi și din străinătate lucrări de referință, fenomenul conștiinței fiind unul dintre cele mai complexe și dificile subiecte de cercetare științifică și filosofică. Cu toate acestea, conștiința umană rămâne încă un mister, pentru că omul însuși este o mare enigmă. Ne raliem pe poziția lui Berdiaev care susține ideea că „în conștiința omului se află secretul lumii”³. De aceea conștiința omului este prima presupoziție a oricărei filosofii fără de care nu poți culeze să filosofezi. Întrebarea filosofică se deosebește, fiind un „de ce” care înglobează totalitatea vieții empirice. Filosofia se naște când datele vieții cotidiene devin problematice, când viața devine problemă. Rezumând filosofia, Leibniz spunea că se definește în întregime prin întrebarea: „De ce există ceva mai curând decât nimic?”⁴ Nici un răspuns bazat pe un lucru lumesc nu poate oferi soluția unei astfel de întrebări. Orice filosofie este totodată o formă a filosofiei conștiinței, pentru că filosofia, ca problematizare reflexivă a evidențelor cotidiene, devine în genere posibilă abia de la un anumit grad de dezvoltare a conștiinței umane. De altfel, filosofia însăși este o activitate a conștiinței (s.n.).

Studiile pe care le-am consacrat conștiinței își propun să delimitizeze epistemic conștiința filosofică de cea psihologică, să clarifice, cumva, cum și când se manifestă conștiința în dezvoltarea ontogenetică a omului, dar mai ales, să edifice asupra relației dintre cunoaștere și autocunoaștere pentru dobândirea conștiinței de sine în evoluția intelectuală și spirituală a omului. Cercetările asupra modelelor de antropologie filosofică românească consacrate lui Dimitrie Cantemir, Lucian Blaga, Mircea

³ N.Berdiaev, *Sensul creației*, cap. *Filosofia ca act creator*, București, Humanitas, 1996.

⁴ G.W. Leibniz, *Principes des la Nature et de la Grâce fondés en Raison*, Hamburg, F. Meiner, 2. Aufl., 1982 (text paralel francez-german), p. 12, 14.

Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, precum și cele dedicate filosofiei eminesciene, mi-au oferit posibilitatea cunoașterii și înțelegерii modului în care cei mai mari gânditori și filozofi români au identificat, în operele lor, specificul spiritualității românești, ceea este genial, original și unic în fibra acestui popor încercat, dar iubit de Dumnezeu.

Toate popoarele își revendică într-un fel sau altul originea: au nostalgia locurilor natale, dar și a unor vremuri sau epoci de aur sau nu, de glorie mai ales. Sunt unele populații care, fără această nostalgie, nici nu și-ar mai avea rostul. Să fie aceasta numai o nostalgie conștientă, un rod al educației, al tradițiilor, uneori mitologice, sau, invers, toate acestea, fiind depozitate în inconștient, răzbat prin personanță în tradiții, povestiri și mituri⁵.

S-a scris mult despre psihologia poporului român, despre cultura și filosofia românească, dar ne întrebăm în mod firesc: astăzi, ce putem regăsi din ideile dezvoltate în opere celebre despre neamul nostru în mentalitatea și comportamentul românului, cum și la ce nivel se poziționează conștiința românească la 100 de ani de la constituirea României Mari?!

Trebuie să recunoaștem că în România, la aproape 30 de ani de la momentul 1989, percepția asupra filosofiei nu este cea corectă, pentru că foarte mulți ani, în vechiul regim, filosofia a fost confundată cu ideologia marxistă, eroare care persistă încă în mentalul colectiv. Ideologia respectivă a dispărut odată cu căderea sistemului comunist, dar mentalitatea românului nu a cunoscut mutația gnoseologică autentică.

În filosofia românească există lucrări complexe care ilustrează faptul că filosofia nu poate fi reductibilă la materialismul dialectic și istoric care se constituia în centrul reflecției filosofice în vechiul regim. Astfel, literatura filosofică românească acoperă toate domeniile reflecției filosofice: ontologie (Ex. „Devenirea intru ființă” - C. Noica, „Dimensiunea românească a existenței” - M. Vulcănescu, „Tratat de metafizică” - Nae Ionescu și alții), gnoseologie („Trilogia cunoașterii” - L. Blaga), axiologie („Trilogia valorilor” - L. Blaga), logică („Istoria logicii” - Anton Dumitriu), etică („Istoria doctrinelor morale” - Ernest Stere) etc., sunt doar câteva exemple,

⁵ Al. Surdu, *La Portile Împărației*, București, Editura Contemporanul, 2016, p. 104.

care ne îndreptățesc să apreciem că există o filosofie românească, aşa cum există o filosofie germană, franceză, engleză, americană etc. Este adevărat că filosofia la noi își începea istoria târziu și, un timp, dominanta a stat în crearea limbajului. În acest sens, se susține că: „Orice s-ar spune, nici Cantemir, nici Micu, nici Poteca, nici Murgu, nici Bărnuțiu, nici Cipariu nu se vor fi individualizat filosofic, nici chiar în orizontul de situare. Opțiunea cutăruia sau cutăruia dintre cei din urmă pentru Wolff sau pentru Kant se prea poate să fi fost - nu neapărat de circumstanță.

De o filosofie originală se poate vorbi abia odată cu Maiorescu prin maiorescieni, de la C. Rădulescu-Motru la Mircea Florian, P.P. Negulescu sau Ion Petrovici, Lucian Blaga sau Mircea Vulcănescu și alții”⁶.

În istoria gândirii filosofice românești, mai ales în primele patru decenii ale secolului al XX-lea, s-au conturat două tendințe „incompatibile una cu cealaltă”: pe de o parte, „opțiunea mistică în filosofie” și, pe de altă parte, „asumarea filosofiei ca o cugetare cu răspundere, deci un socratism mereu viu”⁷. Se problematizează care sunt consecințele aduse în spațiul public al istoriei naționale al celor două opțiuni. Altfel spus, cum se înlanțuie între ele premisele metafizice cu opțiunile axiologice (politice, morale) etc.? Explicația găsită se referă la un test - etnicul, care orientează soluțiile, fie înspre o mistică a particularului, fie înspre o gândire a universalului din condiția umană, deci spre o „asumare cu răspundere, socratică, a filosofiei”. Aducem în analiză aici, un punct de vedere similar: «dispozițiile etnice există normal în fiecare, ele își vor produce rezultatele-rele sau bune- de la sine, însă ceea ce nu trebuie (și a) e să căutăm a ne îngloba cu voință în ele, luându-le ca îndreptar, și a da filosofiei o lozincă similar cu literatura și arta. Dimpotrivă, calea filosofiei este de a ne degaja, în cât mai mare măsură, de toate ambianțele limitative, de fatalitățile ereditare... să ne silim în permanență a ne depăși marginile și barierele, a înțelege gândirea altora și a îmbrățișa cât mai multe puncte de vedere... Nota dispozițiilor etnice,

⁶ Gh. Vlăduțescu, *Filosofia în cultura românească*, București, Editura Paideia, 2018, p. 12.

⁷ Niculae Belu, „De ce filosofăm?”, în Revista de filosofie, nr. 5, septembrie-octombrie 1997, p. 487.

asta se va strecura de la sine, însă ca murmur de acompaniament, nu ca glas de trâmbiță și, mai ales, de inscripție pe drapel»⁸.

Tema cărții de față nu vizează o abordare istorică a relației dintre filosofie și conștiință la români, interogația de fond a cărții se concentrează în următoarea întrebare: cum se poziționează românul din perspectiva celor două concepte, astăzi?! Din această întrebare emerg și altele, precum: Care este filosofia predominantă actuală a poporului român? Avem un sistem propriu de valori?! Dacă da, cum se reflectă la nivelul conștiinței actuale a românului, la 100 de ani de la 1 decembrie 1918?! Cum să fii fericit în România?

Lucrarea de față, prin studiile reunite, prin ideile și problemele analizate și dezvoltate se dorește a fi o invitație la reflecție, la cunoaștere de sine, atât la nivel individual, cât și la nivel colectiv. Este o datorie pentru noi toți, într-un asemenea moment, să încercăm un examen autentic al conștiinței și, astfel, să vedem ce poate și ce trebuie să facă fiecare, pentru a onora istoria și cultura acestui popor. Să ne redobândim demnitatea în unitate, să luptăm corect pentru valorile noastre, să încercăm să le promovăm cu profesionalism și echilibru, să fim noi înșine; altfel spus, să ne trăim libertatea în mod plenar. Dacă vom reuși, putem spera să fim „demnii de fericire”,⁹ eludând prejudecățile care întunecă spiritul, încercând să gândim cu mintea noastră, ca fiecare să facă „ceea ce îi aparține” în cetate. Poporul român trebuie să realizeze un act de luciditate, în acest moment, după cum, la fel, trebuie să efectueze un act de credință.

Sunt momente în viața unui om, respectiv, în viața unui popor, în care autoanaliza lucidă este o necesitate inexorabilă pentru reevaluare și luare în stăpânire. Pentru noi, români, este vital, într-un an aşa de important, să privim mai mult înspre noi, să identificăm cauzele mereușitelor noastre și să găsim soluții pentru a depăși propriile limite. Vom reuși dacă vom dori să adoptăm o altă filosofie, depășind fatalismul care ne caracterizează, provenit din neîncrederea în propriile posibilități de realizare și, cumva, dintr-un sentiment al zădărnicietății.

⁸ Ion Petrovici, *Etnicul în filozofie*, în vol. *Studii istorico-filosofice*, București, Editura Casa Şcoalelor, 1929, p. 493.

⁹ Imm. Kant scrie despre faptul că omul nu poate să fie fericit în această lume, doar speră să fie demn de fericire în *Critica rațiunii practice*, București, Editura Iri, 2003.

Trebuie să recunoaștem și să ne asumăm adevărul că, din nefericire, *timpul nu contează astăzi, la români. Este un sentiment placut dar foarte costisitor, pentru că timpul nevalorificat lucrează în detrimentul nostru.* Când există conștiință, lucrurile se fac la timpul lor și pe locul lor. Filosofia românului astăzi nu e legată de timp, pentru că realizările mari așteaptă să se producă, iar românul refuză să vadă dimensiunea pierderilor sale. Nu vom realiza nimic fără unitate autentică și fără conștientizarea timpului nostru în această lume. Pe de altă parte, dacă ar fi să concentrăm filosofia românului de astăzi într-o idee, aceasta ar fi: **să-mi fie mie bine, restul nu mă interesează!** De aici, un individualism care este nespecific acestui popor generos, omenos și foarte darnic! Este și explicația, din punctul meu de vedere, pentru care proiectele mari nu se leagă, fie că este vorba despre autostrăzi sau turism, educație sau sănătate și.a.; participarea la viața cetății lasă foarte mult de dorit, ceea ce arată că răul poate fi comis și prin pasivitate. Lipsa de interes, neimplicarea și incapacitatea de a lucra în echipă pot fi și o dovedă de lipsă de responsabilitate pentru generațiile care vor veni. Cu toate acestea, este greu de acceptat (neacceptat) aprecierea lui Constantin Noica din finalul cărții „*Pagini despre sufletul românesc*”: „Noi nu avem vocația filosofiei. Dar teologicul ne-o poate da. Nu creștinismul ortodox neapărat, dar teologicul. S-ar putea să ne-o dea, iar atunci nu vom face o filosofie mare”¹⁰!

Putem recunoaște că nu avem o filosofie sistematică cum este cea a Greciei sau a Germaniei, dar un popor din care s-au ivit gânditori cu vocația Absolutului precum Cantemir, Eminescu, Blaga, Eliade, Cioran nu poate fi privat de dimensiunea contemplativității. Cumva, românii au ceva special, care este mai presus de existența unor sisteme filosofice. Toată filosofia românului este concentrată în DOR, aşa după cum muzica specific românească se regăsește în doină. Cel care a făcut din DOR un temei al existenței profund românești a fost nimeni altul decât Eminescu. Dorul eminescian concentreză trăirea autentică a românului, fiind în același timp concept fundamental dar și o stare de spirit specifică poporului român. Nici un alt gânditor român nu a reușit să concentreze în DOR atâtă profunzime de gând și suflet românesc. Chiar dacă întâlnim

¹⁰ C. Noica, *Pagini despre sufletul românesc*, București, Editura Humanitas, 2014, p. 79.

reflectii filosofice despre dorul eminescian la Lucian Blaga sau Constantin Noica, nimeni nu a ridicat cuvântul DOR, aşa cum apare în opera eminesciană, la rang de concept filosofic cu valențe de temei existențial. Poate și pentru faptul că Eminescu nu a construit o filosofie explicită centrată pe acest concept, ci mai mult o filosofie implicită, care transpare în poezia sa, unde este concentrată esența creației eminesciene. De aceea îl iubim aşa de mult pe Eminescu, pentru că fiecare se regăsește în filosofia și în poezia sa, izvorâte dintr-o vocație a absolutului, la cele mai înalte cote ale genialității. Nu întâmplător, Cioran îi scria lui C. Noica la 5 martie 1970: „Fără Eminescu, neamul nostru ar fi neînsemnat și aproape de disprețuit”.

Filosofii români și operele acestora nu sunt cunoscute în străinătate decât în mică măsură. Filosofia românească, din zilele noastre, nu trebuie să fie de import, ea emerge din cerințele culturii poporului român. Astfel, mesajul cărții mele conține un îndemn înspre regăsirea filosofiei noastre profunde menită să ne dumirească (edifice) *asupra a ceea ce suntem, asupra a ceea ce am putea fi, dar mai ales, asupra a ceea ce am putea realiza dacă vom ști să luptăm împreună pentru scopurile mărețe ale țării noastre care merită să se bucure de aprecierea cuvenită în Europa și în lume. Depinde numai de noi. Important este să vrem să fim altfel, să găsim forța pentru a construi un nou sistem de valori care să ne poziționeze acolo unde ne este locul în rândul popoarelor lumii. În momentul de față, filosofia este disciplina cea mai reprezentativă pentru spiritualitatea românească, pentru că în ea ieșe prima dată la iveală tensiunea, latentă până acum, a sufletului românesc. Nu avem o filosofie a conștiinței pentru că, în viziunea românească „omul nu gândește lumea, ci lumea gândește în om. Omul nu e subiect, ci parte. Spiritul nu se aşază în fața lumii; căci lumea nu se urea văzută, nici înțeleasă, ci doar împlinită. Există în viziunea aceasta românească o dulce continuitate între fire și spirit”¹¹. Fiecare popor are propria sa filosofie, propriul său sistem de valori și concepte care îl definesc și îl individualizează în istoria gândirii universale. Nu întâmplător, Hegel susținea: „Un popor fără filosofie este ca un templu fără sanctuar”. Între rolurile filosofiei, cel mai de seamă este rolul*

¹¹C. Noica, op. cit., p. 80.

educativ¹². De la origine, gândirea filosofică a fost îndreptată spre perfecționarea omului, sub raportul conduitei și al mentalității. Filosofia a fost și este, în primul rând, înțelepciune; adică: gând și faptă cumpărante. „Prin lecțiile de educație filosofică – afirmă Constantin Rădulescu-Motru¹³ – nu se urmărește scopul de a da Tânărului cunoștințe numeroase de filosofie, ci de a-i da acestuia o educație, care să-i mijlocească maturizarea minții și a conduitei morale”. Pornind de la asemenea premize, intenționăm să oferim, prin această lucrare, câteva repere pentru un nou tip de educație axiologică, mesajul nostru fiind următorul:

Nevoia de filosofie la români, astăzi, este similară cu nevoia de fericire, de conștiință și de moralitate. Nu putem să ne autodepăşim fără o nouă educație filosofică, nu vom reuși să ne înțelegem și să ne rezolvăm problemele fără un efort sistematic de autocunoaștere.

Prof. univ. dr. hab. Gabriela Pohoata

¹² G. Pohoata, *Romanian Educational Models in Philosophy*, Lambert Academic Publishing, Germany, June, 2012, p. 366.

¹³ C. Rădulescu-Motru, *Rolul educativ al filosofiei*, Analele Academiei Române, 1944.

INTRODUCTION

We should not live for ourselves, but for our homeland and our friends”¹.

*"The paradox of being Romanian is to be" both ..., and ... (...). Thus, while being "moderate, we are to this day both Oriental and Western, Eastern and Central European, tragic and untragic. The fact that we are under the threat of a perpetual "external fatality" confers us a certain tragism; however, the fact that we speculate the profound "funebrous philosophy" as an excuse for our passivism, devaluates and, ultimately, transforms it into a "subterfuge of cowards" by which we simultaneously cancel our real tragism. Consequently, the paradox of being Romanian is to always remain unfulfilled in one direction or another, to be all the time in between."*²

The idea of a philosophical work on consciousness emerged in my intellective endeavour a few years ago, but such an attempt requires spiritual, as well as intellectual maturity. Thus, the postponement was not accidental, since the circumstances of life have contributed to a

-
- = Dimitrie Cantemir, *Complete Works*, Vol. IX, 1st Part, *The Moldo-Vlachian History*, Bucharest, The Academy Publishing House, 1983, p. 137.
 - = Ion Vartic, *Cioran, the Naïve and the Sentimental*, Biblioteca Apostrof Publishing House, 2000, p. 216-217.

deeper understanding of human existence, of reality and implicitly of the human being who tries to participate in life through consciousness, but does not always manage to make it manifest. However, the issues related to consciousness have always been the main subjects of my scientific and philosophical research. The ideas resulted from my research work were published in specialized articles, both in Romanian and English. This is why I have chosen to make a selection of those texts that best meet the purpose and the theme of this work, in a bilingual edition.

By and large, the issue of consciousness involves an inter and transdisciplinary approach. There are reference works in this field both in the Romanian and foreign specialized literature, the phenomenon of consciousness being one of the most complex and difficult subjects of scientific and philosophical research. However, human consciousness still remains a mystery, because man himself is a great enigma. We concur with Berdiaev's position supporting the idea that "the secret of the world lies in man's consciousness"³. This is the reason why human consciousness is the first prerequisite of any philosophy, without which we cannot dare philosophize. The philosophical question is special, being a "why" that encompasses the totality of empirical life. Philosophy is born when the data of everyday life becomes problematic, when life becomes a problem. Summing up philosophy, Leibniz said that it can be fully defined by the question: "Why is there something rather than nothing?"⁴ No response based on a worldly thing can provide the solution to such a question. Any philosophy is, at the same time, a form of the philosophy of consciousness because philosophy, as a reflexive problematization of daily experience, generally becomes possible only from a certain degree of development of the human consciousness. In fact, philosophy itself is an activity of the consciousness.

The studies I have devoted to consciousness aim to delineate epistemologically the philosophical consciousness from the psychological one, to clarify to a certain extent how and when consciousness manifests itself in the ontogenetic development of man but, above all, to build upon the relationship between knowledge and self-knowledge for the

³ N.Berdiaev, *The Sense of Creation*, chapter *Philosophy as a Creative Act*, Bucharest, Humanitas Publishers, 1996.

⁴ G.W. Leibniz, *Principes de la Nature et de la Grâce fondés en Raison*, Hamburg, F. Meiner, 2. Aufl., 1982, p. 12, 14.